заняття з основного курсу інформатики як дослідницький процес із застосування вже набутих знань та навичок, що стимулює студентів до самостійного пошуку необхідних знань, по суті, початку безперервної самоосвіти.

На нашу думку, тести (тестові завдання) доцільно використовувати не тільки для перевірки рівня знань, а й для корегування навчальної стратегії в межах курсу на основі аналізу результатів тестування. Комп'ютерна реалізація тесту робить можливим аналіз результатів усієї кількості студентів, що вивчають курс.

Після вивчення відповідного курсу доцільно повторити тестування студентів на основі бази тестових завдань, яка використовувалась при «вхідному» тестуванні. Результати порівняльного аналізу результатів двох спроб тестування можуть бути індикатором організації навчального процесу.

Пам'ятаючи про те, що не тільки відповідь, але й формулювання запитання може свідчити про рівень підготовки студента, можна запропонувати студентам самим спробувати створити тестові завдання з подальшим їх обговоренням серед студентів на практичному занятті та відповідною рейтинговою оцінкою оригінальності погляду. Тематика тестових запитань, створених студентами, також потребує аналізу, комп'ютерна реалізація якого також є можливою.

Створення та використання тестових завдань може слугувати розвитку творчого середовища, в якому не тільки виникають запитання, а й оцінюються підходи до розв'язання задачі, що виникає. Саме створення творчого середовища для самоосвіти, власних досліджень є задачею університету.

Отже, комплексний підхід до організації процесу тестування та аналізу його результатів може стати складовою регуляторного механізму навчальної стратегії.

І. С. Шаркова, старш. викл.,
кафедра теорії та історії держави і права

ФОРМУВАННЯ ДОБРОСОВІСНОСТІ: ДО ПРОБЛЕМИ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РИМСЬКОГО ПРАВА

Сучасне становлення правової освіти в Україні визначається багатьма факторами, проте визначальним є людський чинник. Передусім йдеться про безпрецедентну ситуацію, коли сформувалися

кілька відокремлених генерацій академічних юристів зі значно послабленими зв'язками духовної спадкоємності.

Від імені старшого покоління викладацького цеху хочеться нагадати старий, перевірений принцип *виховання в процесі навчання*. Він вимагає того, щоб виховання не було лише абстрактним прищепленням лояльності (переважно політичної), — воно повинно бути предметним, тобто зорієнтованим на конкретні діяльністні (передусім професійно важливі) ситуації. З іншого боку, самий процес вивчення навчального предмету не має бути позитивістським, технократичним, а повинен сповнюватися моральним, людським смислом. Недостатньо передати знання того «що?» (*know what*), замало навчити знанню того «як?» (*know how*). Треба спонукати до пошуку ціннісних знань того «навіщо?» (*know why*).

Варто придивиться до цієї проблему крізь дилему традиції як інновації в культурі взагалі та в освіті зокрема. Нові технології навчання, попри всі прагнення інтенсифікувати дидактичний процес, недооцінюють або повністю ігнорують виховну складову процесу освітянського.

У вітчизняній, переважно православній, традиції освіта — це завжди освітлення розуму й душі, не механічне накопичення типових алгоритмів поведінки, а формування, ліплення пластичного, цілісного образу як самого світу, так і життя в ньому. Головне те, що цей образ не детермінує людську поведінку як «діюча причина», що підштовхує, - а впливає на людину, притягує до себе як «причина кінцева».

«Освіта — це те, що залишається, коли все забуто» — жартували французькі просвітники. Що ж врешті-решт має залишитися у свідомості юриста, коли кардинальних, істотних змін зазнає все законодавство (що доречі є досить реальним) і будуть спростовані новомодні доктрини права?

Мріється, щоб залишилося налаштування на органічну єдність права і моралі, що передусім відбивається у ціннісній орієнтації жерця Феміди на ідеали Справедливості, Розумності, Добросовісності.

Сьогодні, коли формується нова загальноєвропейська (Болонська) парадигма освіти, нам конче потрібно не втратити своєї культурної ідентичності, яка постійно асоціюється з особливою «кордоцентричністю» українського типу мислення.

На українську правову культуру, що нині відроджується, значно вплинула ідейна спадщина римського права. Однак, на наш погляд, ми фактично ігноруємо великий виховний потенціал римсько-правової доктрини і передусім однієї з центральних її складових, а саме концепції добросовісності (*bona fides).*

Римське право, яке базувалося на ідеях природного права, не так категорично відмежовувало себе від моральних регуляторів, як сучасне позитивне право. Більше того, саме ці регулятори визначалися як такі, що мають найвищу юридичну силу. Невипадково, що Добро (*Bona*) як вищий моральний імператив розглядалося як одна з головних засад правової догматики (*Jus est ars boni et aequi* — право є мистецтвом добра і справедливості).

Традиційно *fides* або *bona fides* трактується як «власна чесність і довіра до чужої чесності, вірність даному слову, моральний обов'язок усіх людей виконувати свої зобов'язання, в чому б вони не полягали» [1].

Характерною рисою *bona fides* є те, що це не просто морально-правова категорія римського права, а така категорія, яка з самого свого виникнення відбивала загальнолюдські моральні цінності і тому була «опорою всіх правовідносин між громадянами і негромадянами Риму і одним з творчих елементів римського правового мислення» [2].

У Середньовіччі поняття справедливості (*aequitas)* у протиставленні до суворого права (*jus strictum*) все більш ототожнювалося з *bona fides* і обидва вони виступали основоположними засадами договірних відносин. Спираючись на вчення Аристотеля та Фоми Аквінського, середньовічні юристи вважали, що з понять «добросовісність» та «справедливість» випливають наступні правила: дотримання кожною зі сторін вірності свого слова; неможливості отримати вигоду за рахунок іншої сторони шляхом обману чи примусу; кожна зі сторін мусить дотримуватися зобов'язань, що визнаються будь-якою чесною особою, навіть, якщо такі зобов'язання не зафіксовані в договорі [3].

Необхідно зауважити, що звернення до римсько-правової концепції добросовісності можливе при викладенні практично всіх галузевих дисциплін, особливо тих, що належать до приватного права. Цьому сприяє значне останніми роками збільшення літературних видань з римського права [4]. При цьому доцільно підкреслити, що ця концепція мала певну структуру, кожна з складових якої мала свою специфіку.

1. Передусім необхідно зауважити, що *добросовісність* (*bona fides*) у римському праві виступала у кількох значеннях: як фундаментальна категорія права, а також як відповідний правовий принцип, презумпція, певні правила тлумачення та поведінки, що з неї випливають.

2. *Bona fides* як базова правова категорія за своїм змістом є одним з найвищих морально-правових імперативів, який втілює

ідеали Добра і Справедливості. За своєю формою — це доктринальне утворення в координатах філософії природного права.

3. Принцип добросовісності належить до загальних принципів права, який має подвійну морально-правову природу. З одного боку, він конкретизує принципи Свободи, Рівності та Справедливості. З іншого — він є основою для низки загальноправових та спеціальних принципів.

4. Презумпція добросовісності є основою морально-ціннісного тлумачення юридичних фактів волевиявлення суб'єктів правовідносин. Це дозволяє розширити рамки формальної інтерпретації поведінки осіб і вийти на рівень виявлення їх справжнього задуму.

5. Нормативність правил *bona fides* має явно виражену звичаєво-правову природу. Тому механізм формування та реалізації правових норм, що випливають з категорії *bona fides* та принципу добросовісності подібний до правоутворення інших звичаєвих норм. *Bona fides* доповнює позитивне право, пластифікує казуальність його норм, що дозволяє застосовувати моральні імперативи при розв'язанні ситуацій зловживання правом.

Головне, чому навчає римська концепція *bona fides*, — добро має бути конкретним, а сама добросовісність має чіткі діяльнісні критерії. Правомірною буде така поведінка, яка відповідає духу права, а не та, що спонукає ховатися за букву закону. Саме ця істина пронизує новітню парадигму права, яку не можна вилучити з жодної статті жодного окремого нормативно-правового акту. Цьому навчає все право в цілому і більшою мірою доктрина права, яка за своєю природою тяжіє до узагальнень.

Література

1. *Бартошек М.* Римское право: (Понятия, термины, определения): Пер. с чешск. — М.: Юрид. лит., 1989. — С. 131.

2. *Бартошек М.* Римское право: (Понятия, термины, определения): Пер. с чешск. — М.: Юрид. лит., 1989. — С. 131—132.

3. *Мережко А. А.* Договор в частном праве. — К., 2003. — С. 64.

4. Серед такої літератури необхідно виділити передусім енциклопедичний словник відомого чеського романіста *Милана Бартошека (Milan Bartošek) (див.: Бартошек М.* Римское право: (Понятия, термины, определения): Пер. с чешск. — М.: Юрид. лит., 1989), а також один з найкращих підручників з римського права в Європі відомого італійського романіста *Чезаре Санфіліпо (Cesare Sanfilippo) (Див.: Санфилиппо Чезаре* Курс римского частного права: Учебник / Под ред. Д. В. Дождева — М.: БЕК, 2002). Заслуговує на особливу увагу на те, що у Москві розпочалося видання Ди-

гестів (Пандектів) Юстиніана, яке містить паралельні тексти російською мовою та латиною. (Див. Дигесты Юстиниана / Перевод с латинского; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. У 8-ми т. — М.: Статут, 2002).

І. Ф. Шатарська, старш. викл.,
кафедра економіко-математичних методів

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЦИКЛУ ДИСЦИПЛІН «ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ І МОДЕЛІ В МАРКЕТИНГУ»

В країнах з розвиненою ринковою економікою маркетинг розглядається як одна з головних функцій управління, що визначає ринкову і виробничу стратегію підприємств і фірм, їхню діяльність в області наукових і практичних досліджень, у фінансовій та комерційній сферах і в сфері технічного обслуговування.

Вивчення циклу дисциплін «Економіко — математичні методи і моделі в маркетингу» спрямоване на одержання студентами основних понять системного аналізу та методології економіко-математичного моделювання; оволодіння ними підходами та навичками для проведення кваліфікованого *аналізу* результатів моделювання, отримання основи для проведення економічних досліджень. Головною метою нашої роботи є підготовка не просто майбутніх фахівців, а спеціалістів — аналітиків.

Мотивацією вивчення дисципліни повинне бути переконання, що система економіко-математичних методів і моделей є необхідною базою для обґрунтування прийняття раціональних рішень в області маркетингу, їх застосування покликане підвищити якість та ефективність діяльності маркетингових служб організацій та фірм.

Для досягнення цієї мети потрібно вимагати від студентів конкретизації етапів побудови моделі дослідження в лабораторних роботах, індивідуальних завданнях: постановку економічної проблеми, виділення предмету, об’єкту моделювання. Посилену увагу слід приділяти проведенню ними аналізу отриманих результатів у ході виконання цих робіт, пошуку альтернативних рішень для покращення результатів досліджень, що якраз викликає певні труднощі. Цілеспрямована діяльність у цьому напрямі обов’язково призведе не тільки до позитивних результатів, але й до певної зацікавленості студентів. Так, наприклад, при проведенні лабораторної роботи з ЕММ «Розв’язання задачі лінійного програмування: визначення оптимального